

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 81'25

Абабілова Н.М.

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ВІДТВОРЕННЯ АГРАРНИХ ТЕРМІНІВ ЯК ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Анотація. Аграрна терміносистема як складова номінації оточення людини є одним із найдавніших і розвинених лексичних комплексів. Вивчення аграрної термінології дає можливість виявити властивості й закономірності її функціонування у мовному середовищі. У статті встановлено, що специфіка аграрної лексики сучасної англійської мови представляє науковий інтерес, оскільки окреслена проблема не набула цілісного та системного вивчення у мовознавстві та перекладознавстві сьогодення. Визначено, що переклад текстів аграрної тематики є підвидом науково-технічного перекладу, однак, в той же час, їх переклад має свої особливості, а до найчастіше згадуваних способів відтворення аграрних термінів науковці відносять калькування, еквівалент, транскодування та описовий переклад.

Ключові слова: аграрні терміни, способи перекладу, транскодування, еквівалент, описовий переклад, калькування.

Ababilova Nataliia

Mykolaiv V.O. Sukhomlynskyi National University

AGRICULTURAL TERMS RENDERING AS A TRANSLATION PROBLEM

Summary. Agricultural terminology as a component of the nomination of the human environment represents one of the most ancient and developed lexical complexes. The study of agricultural terminology makes it possible to identify the properties and regularities of its functioning in the linguistic environment. Specificity of the agricultural vocabulary of contemporary English is of scientific interest, since the outlined problem has not acquired a holistic and systematic study in linguistics and translation studies of the present. The translation of the texts of agrarian subjects is a subtype of scientific and technical translation, however, at the same time, their translation has its own peculiarities. It is established that scientists often identify the following ways of agricultural terms rendering: loan translation, equivalent translation, transcoding, and descriptive translation. Loan translation is understood as the transfer of the non-sound but combinatorial composition of the word, when the components of the word (morphemes) or phrases are translated with the help of corresponding elements of the target language. This method is used when the translated correspondence thus created does not violate the norms of use and compatibility of words in the Ukrainian language. Terms that have equivalents in their native language play an important role in translating. They serve as reference points in the text, which the disclosure of the meaning of other words depends on, they give an opportunity to find out the nature of the text. The transcoding of terms takes place when the translation occurs in those cases where in the culture and, in particular, the science of the language of translation there is no corresponding notion and corresponding translation equivalent, and the interpreter can not pick up a word or words in the language of translation that would adequately convey the meaning of the concept and satisfy the requirements of a term creation. Descriptive translation is a reproduction of new lexical elements of the source language, during which the word, phrase, term or phraseological unit are replaced in the target language by a phrase (or by the number of components in the phrase) that adequately conveys the meaning.

Keywords: agrarian terms, ways of translation, transcoding, equivalent, descriptive translation, loan translation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку перекладознавства підвищена увага приділяється оптимізації перекладу термінологічних одиниць фахових мов. Аграрна термінологія становить значний інтерес для мовознавчих досліджень через те, що віддзеркалює одну з прадавніх сфер людської діяльності та фактично є представником так званих природно утворених терміносистем. Її розвиток детермінований однією з головних тенденцій сучасного світу – прагненням до інтеграції в економіці, науці та виробництві, що неминуче пов'язане з кількісним зростанням і якісним удосконаленням аграрної термінології та вживанням у ній термінів іншомовного походження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом останніх років значна кількість вітчизняних і зарубіжних лінгвістів (Т. Кияк, І. Квитко, І. Кочан, Т. Панько, Л. Симоненко

Г. Винокур, Б. Головін, А. Суперанська та інші) торкалися у своїх працях специфіки перекладу термінів, етапів їх перекладу, основних вимог до перекладача та перекладу в цілому. Щодо наукових праць з аграрної термінології, то можна виділити дослідження К. Тішечкіної (присвячені лексико-семантичній варіативності перекладу українською мовою спільнокореневих аграрних термінів у контексті опрацювання лексикографічних джерел) та Л. Герман та О. Ільєнко (щодо тенденцій вживання і перекладу агрономічних термінів у контексті мовних засобів і визначених термінологічних груп).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Оскільки, дослідження особливостей саме аграрної літератури донедавна не представляло інтересу для сучасних перекладознавців, отже, наукових праць з цього питання недостатньо.

Мета статті полягає у визначенні шляхів реалізації англійських аграрних термінів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Становлення аграрної термінології тісно пов'язане з історією розвитку української мови та відповідної галузі економіки, а отже, є багатоетапним процесом. Виділяють такі особливості аграрної термінології: 1) давнє походження, оскільки природна аграрна термінологія формувалась значною мірою ще в дописемний період (тваринництво та землеробство – два найдавніших види діяльності людини); 2) гетерогенність та численність її складу, що зумовлюється сутністю аграрної термінології, яка є не галузевою, а міжгалузевою, й пов'язана із науковою основою сучасних землеробства та тваринництва; 3) загальновідомість значної частини аграрної термінології, посилення процесу її проникнення в загальнонародну мову за останні роки в зв'язку з активним обговоренням проблем сільського господарства й охорони навколишнього середовища, а також у зв'язку з екологізацією свідомості людей [3].

На основі аналізу праць як українських термінознавців (Л. Білозерська, Н. Возненко, С. Дем'яненко, Є. Ємельянова, В. Карабан, Т. Кияк, А. Коваленко, К. Крушельницька, С. Радецька, Ф. Циткіна та ін.), так і зарубіжних (Б. Головін, В. Даниленко, А. Суперанська, та ін.) поняття «сучасні аграрні терміни» розуміємо як сукупність термінологічних систем, пов'язаних із наукою і виробництвом аграрної продукції. Терміну сільського господарства, як і будь-якій іншій сфері, притаманна системність, внутрішня залежність одиниць всередині термінологічної системи. Термін не називає поняття, а поняття йому приписується, тому і в словниках термін не тлумачиться, а визначається. Термін є членом певної системи термінологічного поля, поза яким він втрачає свою характеристику [2; 5; 8; 9; 10].

Проблема перекладу термінології входить до кола найскладніших проблем у галузі лінгвістики та перекладознавства, оскільки термінологічні одиниці відносяться до лексикони, яка розвивається швидкими темпами, користується попитом у фахівців зазначеної сфери та через це потребує особливої уваги. Але виникають певні труднощі при її перекладі, адже адекватний переклад є неможливим без додаткових знань, пов'язаних з походженням, класифікацією, функціонуванням та особливостями перекладу саме термінів.

Переклад текстів аграрної тематики є підвищом науково-технічного перекладу та визначається як точне відтворення оригінального терміну засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Причинами існування лексичних труднощів перекладу перш за все є розбіжності в картині світу англійської і української мов, особливості багатозначності англійських та українських слів, відсутність в мові перекладу відповідників нових термінів, особливості словотвору і термінотворення в англійській та українській мовах та ін.

Щодо найчастіше вживаних прийомів відтворення термінів, зокрема аграрних термінів, то до таких, на думку А. Коваленко [6], відносять транскодування – побуквенну чи пофонемну передачу вихідної лексичної одиниці за допомогою

алфавіту мови перекладу: *accelerator* – *акселератор*; *zooplankton* – *зоопланктон*. Як бачимо, при транскодуванні літерами мови може передаватися вся форма, або більша її частина. Іноді застосовується змішане транскодування, коли більша частина транскодованого слова відбиває його звучання в вихідній мові, але разом з тим передаються й деякі елементи його графічної форми. Транскодування термінів відбувається при перекладі в тих випадках, коли в культурі і, зокрема, науці країни мови перекладу відсутнє відповідне поняття та відповідний перекладний еквівалент, а перекладач не може підібрати слово або слова в мові перекладу, які б адекватно передавали зміст поняття і задовольняли вимогам до термінотворення. Оскільки при транскодуванні слово має одне значення, то такий спосіб перекладу доцільно застосовувати в тих випадках, коли в мові перекладу необхідно створити чітко однозначний термін [1]. Особливо часто таке відтворення термінів відбувається в тих випадках, коли термін в мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження. Перш ніж застосовувати цей спосіб перекладу, перекладач повинен переконатися, що в мові перекладу відсутній перекладний відповідник, що перекладається, інакше через транскодування в мові перекладу можуть виникнути дублетні (синонімічні) терміни, а це порушує чіткість та стрункість певної терміносистеми.

Терміни також підлягають іншому лексичному прийому перекладу – калькуванню – передача не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами мови перекладу: *underseeding* – *підсів*; *backcrossing* – *зворотне схрещування*; *sprayer-duster* – *обприскувач, обпилювач*; *biodiversity* – *біорізноманіття*.

Нерідко, обираючи між транскодуванням та калькуванням, перевагу віддають калькуванню, так як в результаті застосування другого способу перекладу термінів нерідко утворюються одиниці, що не мають сенсу у мові перекладу, свого роду псевдослова [1].

Калькування можна застосовувати тільки тоді, коли утворений таким чином перекладний відповідник не порушує норми вживання і сполучуваності слів в українській мові. Зачасту даний прийом застосовується при перекладі складних за структурою термінів, наприклад: *absolute humidity* – *абсолютна вологість*; *dissolved organic matter* – *розчинена органічна речовина*; *distilled water* – *дистильована вода* [2]. Однак, цей спосіб не завжди є звичайною механічною операцією з метою перенесення вихідної форми у мову перекладу. Дуже часто доводиться вдаватися до різного роду трансформацій. В першу чергу це стосується зміни відмінкових форм, кількості слів у словосполученні, афіксів, порядку слів, морфологічного або синтаксичного статусу слова [1].

Перекладачу слід завжди пам'ятати, що перекладений термін має адекватно звучати у рідній мові.

До способів перекладу термінів також можемо віднести описовий переклад – відтворення нових лексичних елементів вихідної мови, під час

якого слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення (терміну). Даний прийом застосовують, коли лексична одиниця мови оригіналу замінюється словом або словосполученням, яке передає його значення. До нього висуваються такі вимоги: 1) переклад повинний точно відбивати основний зміст позначеного неологізмом поняття; 2) опис не повинний бути надто докладним; 3) синтаксична структура словосполучення не повинна бути складною. Разом з тим вищезазначений спосіб має певні недоліки: 1) можливість неточного або нечіткого тлумачення змісту поняття, позначеного неологізмом; 2) порушення стислості [9].

До вищезазначеного М. Адаменко та І. Кучеренко додають переклад еквівалентом, який є постійною лексичною відповідністю, яка точно співпадає із значенням слова. З точки зору практики перекладу всі елементи денотативної системи вихідної мови поділяються на дві групи: ті, що мають відповідники («перекладні еквіваленти») в цільовій мові, і ті, що не мають (безеквівалентні одиниці). Еквівалентні одиниці в свою чергу поділяються на одноквівалентні (такі, що мають один перекладний відповідник) і багатоеквівалентні (такі, що мають два або більше перекладних відповідників). Тож, якщо елемент має еквівалент у мові перекладу, то перед перекладачем стає лише проблема вибору варіантного відповідника, якщо елемент багатоеквівалентний – в такому випадку доцільно вибрати один адекватний в даному контексті варіантний відповідник слова з кількох, поданих у словнику. Для цього перекладач повинний точно визначити лексико-семантичний варіант слова (тобто, в якому значенні вжито дане слово), після чого підібрати належний варіантний відповідник з тих, що наведені у словнику.

Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту: *acid base balance* – *кислотно-лужний баланс*.

Таким чином, вищезазначені приклади, які демонструють функціонування аграрних термінів та можливі варіанти їх перекладу, звертають нашу увагу на те, що агробіологічна термінологія має схильність до поліваріантності при перекладі, полісемії або омонімії, а складні слова здебільшого потребують особливого зна-

ння та осмислення при їх перекладі. Для запобігання труднощів, що виникають у студентів під час перекладу фахових текстів, виникає необхідність у більш активній роботі зі спеціальною лексикою, ґрунтовному вивченні її багатозначності, синонімії, антонімії, особливостей словотворення та можливостей перекладу.

Узагальнюючи існуючі вимоги до перекладу фахових текстів, зокрема аграрних, Т.Кияк подає такі рекомендації, які стосуються термінологічних аспектів перекладу: 1) використання термінів, що затверджені відповідними державними стандартами; 2) врахування тієї галузі науки й техніки, до якої відноситься термін, що перекладається, особливо іноземний; 3) перекладач самостійно підбирає еквівалент, використовуючи довідкову літературу, або ж консультуючись зі спеціалістами; якщо в тексті оригіналу використано термін, не зафіксований у науково-технічних словниках; 4) у тексті перекладу потрібно уникати синонімічного використання термінологічних одиниць; всі терміни, символи, скорочення мають бути уніфіковані; 5) якщо в тексті оригіналу знайдена смислова помилка, пов'язана з написанням терміну, перекладач зобов'язаний дати відповідний до оригіналу переклад, а в посиланні вказати на помилку й навести правильний варіант; 6) чужі для мови перекладу терміни повинні залишатися в перекладі й записуватися в дужках; 7) назви латиною не перекладаються й залишаються в первісному вигляді; 8) уникати довільного скорочення термінів; 9) одиниці фізичних величин, спеціальні знаки мають відповідати технічним стандартам (метод рекомендації) [5].

Висновки та пропозиції. Переклад термінів – відповідальна задача для перекладача, який повинен враховувати те, що кожна мова розвивається самостійно: в ній діють власні мовні реалії, закріплені культурно-історичні реалії, з'являються нові реалії, які ще не мають еквівалентів на момент перекладу на інші мови. Для подолання труднощів, що виникають під час перекладу фахових, зокрема аграрних текстів, необхідно ґрунтовно аналізувати спеціальну лексику, вивчати її багатозначність, синонімію, антонімію, особливості словотворення та можливостей перекладу. Встановлено, що науковці пропонують передавати терміни шляхом транскрипції, калькування, експлікації та за допомогою еквівалента.

Результати дослідження можуть бути використані при перекладі різноманітних аграрних документів та рекомендацій.

Список літератури:

1. Білозерська Л.П., Возненко Н.В., Радецька С.В. Термінологія та переклад : навч. посіб. Вінниця : Нова кн., 2010. 232 с.
2. Дем'яненко С. До питання сучасної економічної термінології. *Економіка України*. 2011. № 8. С. 90–95.
3. Смельянова Є.С. Галліцизми в сучасній українській сільськогосподарській термінології : автореф. дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2009. 19 с.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
5. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових мовах. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2007. С. 104–108. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
6. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ : ІНКОС, 2002. 320 с.
7. Крушельницька К.Г. Посібник з перекладу англійської літератури. Київ, 1999. 251 с.
8. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н.В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. 248 с.

9. Термінознавство. Навчальний посібник для студентів. Вінниця : ВНТУ, 2006. 101 с.
10. Циткіна Ф.О. Термінологія й переклад. Львів : ВЛІ, 2003. 187 с.

References:

1. Bilozerska L.P., Voznenko N.V., Radetska S.V. (2010). Terminolohiia ta pereklad : navch.posib. [Terminology and Translation]. Vinnytsia : Nova knyha. (in Ukrainian)
2. Demianenko S. (2011). Do pytannia suchasnoi ekonomichnoi terminolohii. [To the problem of present day economic terminology]. *Ekonomika Ukrainy*, № 8, pp. 90–95.
3. Emelianova Ye.S. (2009). Hallitsyzmy v suchasni ukrainskii silskohospodarskii terminolohii [Gallicisms in Modern Ukrainian Agricultural Terminology]. (PhD Thesis). Kharkiv : Kharkiv Skovoroda National Pedagogical University.
4. Karaban V.I. (2004). Pereklad anhlomovnoi naukovo i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Transaltion of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsia : Nova knyha. (in Ukrainian)
5. Kyiak T.R. (2007). Funktsii ta pereklad terminiv u fakhovykh movakh. [Functions and transaltion of terms in professional languages]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*, pp. 104–108. Available at: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
6. Kovalenko A.Ia. (2002). Zahalnyi kurs naukovo-tekhnichnoho perekladu [General course on scientific and technical translation]. Kyiv : INKOS. (in Ukrainian)
7. Krushelnytska K.H. (1999). Posibnyk z perekladu anhliiskoi literatury [A textbook on English literature translation]. Kyiv. (in Ukrainian)
8. Superanskaya A.V., Podolskaya N.V., Vasileva N.V. (2012). Obshaya terminologiya: Voprosy teorii [General Terminology. Theoretical issues]. Moscow: LIBROKOM. (in Russian)
9. Vinnytsia (2006). Terminoznavstvo. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv [Terminology Study. Text-book for students]. Vinnytsia : VNTU. (in Ukrainian)
10. Tsytkina F.O. (2003). Terminolohiia y pereklad [Terminology in Translation]. Lviv : VLI. (in Ukrainian)